

Papp Adrienn

TÖRÖK FÜRDŐK RÉGÉSZETI EMLÉKEI MAGYARORSZÁGON

Budapest 2018

A kötet megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Tudományos Akadémia Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága,
a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Budapesti Történeti Múzeum

Címlapfotó:

A budai Rudas fürdő török kori forró terme ma

© Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. 2012. Minden jog fenntartva

A kötet szerkesztője: Kovács Gyöngyi

Nyelvi lektorálás: Renner Zsuzsanna

Tördelés és képfeldolgozás: Kiss Zsuzsanna

Képszerkesztés: Drosztmér Ágnes

Sorozat- és borítóterv: Kaszta Móni

ISBN 978-615 5766 05 3

HU ISSN 2498-5600

© A szerző és az Archaeolingua Alapítvány

© Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel - elektronikus úton vagy más módon - közölni a kiadó engedélye nélkül.

2018

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.

www.archaeolingua.hu

Felelős kiadó: Jerem Erzsébet

Nyomda: AduPrint Nyomda és Kiadó Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	9
I. AZ OSMÁN BIRODALOM	11
II. A TÖRÖK HÓDOLTSÁG MAGYARORSZÁGON	13
III. AZ OSMÁN ÉPÍTÉSZET VIRÁGKORA	17
A dzsámi	19
Az iskola (medresze)	22
A karavánszeráj (<i>hán</i>)	22
A kolostor (<i>tekke</i>)	23
A síremlék (<i>türbe</i>)	23
A palota (szeráj) vagy lakóház	24
Épületegyüttesek (<i>küllije</i>)	24
Egyéb építmények	26
IV. OSMÁN ÉPÍTÉSZET A HÓDOLTSÁGBAN	27
V. A TÖRÖK FÜRDŐK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI	33
A török fürdők felépítése	33
Gózfürdők - termálfürdők	34
Közfürdők - magánfürdők	36
Ikerfürdők	36
A fürdők típusai építészeti elrendezésük alapján	37
Nyitott fürdők - épített fürdők	38
A klasszikus kori török fürdők megjelenése	39
VI. A TÖRÖK FÜRDŐK HASZNÁLATA	41
VII. MAGYARORSZÁGI TÖRÖK FÜRDŐK	43
A török fürdők társadalmi és gazdasági szerepe	48
A török fürdőépületek jellemzői	52
<i>Előcsarnok</i>	54
<i>Langyos helyiségek</i>	56
<i>Illemhely</i>	56

<i>Forró helyiség</i>	57
<i>Különfürdők</i>	60
<i>Vízkezelési rendszer</i>	60
<i>Díszítés</i>	63
<i>Világítás</i>	65
<i>Alaprajzi változatosság</i>	66
A magyarországi fürdők helye az oszmán építészetben	68
VIII. A FÜRDŐK KUTATÁSÁNAK TÖRTÉNETE	73
IX. A MAGYARORSZÁGI TÖRÖK FÜRDŐK ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEI	77
Ma is működő török fürdőink	77
<i>Rudas fürdő, Buda</i>	77
<i>Császár fürdő, Buda</i>	84
<i>Rác fürdő, Buda</i>	91
<i>Király fürdő, Buda</i>	98
Látogatható fürdőromok	103
<i>Válide szultán fürdő, Eger</i>	103
<i>Ikerfürdő (Güzeldzse Rüstem pasa fürdője?), Szekesfehervár</i>	106
<i>Memi pasa fürdő, Pécs</i>	108
Korlátozottan látogatható fürdőromok	111
<i>A pasapalota magánfürdője, Buda</i>	111
<i>Termálfürdő (Szokollu Musztafa pasa fürdője?), Esztergom</i>	114
<i>Termálfürdő, Esztergom</i>	116
Feltárt, de visszatartott fürdőromok	118
<i>Ikerfürdő (Rüstem pasa fürdője?), Pest</i>	118
<i>Tojgun pasa fürdő, Buda</i>	121
<i>Ferhád pasa fürdő, Pécs</i>	123
<i>Gőzfürdő, Babócsa</i>	125
<i>A parancsnok palotájának magánfürdője, Babócsa</i>	126
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	127
JEGYZETEK	128
IRODALOM	133
GLOSSZÁRIUM	141
KÉPEK JEGYZÉKE	144
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	155

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

A magyarországi török fürdők különleges helyet foglalnak el a hazai régészeti emléktárhelyekben. Olyan épületeket jelentenek, amelyeket ma is eredeti funkciójukban használunk és – elsősorban a mai Budapesten – a modern fürdőkultúra részének tekintünk. Ugyanakkor ezek az épületek nem csupán a megpihenés és testi felüdülés helyszínei, hanem egyszersmind történelmi dokumentumok, egy korszak, egy kultúra emlékei. A magyarországi török hódoltság sok tekintetben a magyar történelem szomorú és pusztulással terhes időszaka. Ugyanakkor számos olyan kulturális örökségünk van, akár a mai hétköznapi életben is, amely a hazánkat ekkor ért külső hatásokra vezethető vissza. Elég, ha csak a fürdő- vagy éppen a kávékultúrára gondolunk.

A középkori magyar termálvizes fürdők helyén sokkal nagyobb számban létesültek török fürdők, meleg vizű források hiányában pedig fűtéssel ellátott hódoltság kori fürdőépületek, mint ahogy azt épített örökségünk fennmaradt emlékeiből gondolhatnánk. Sok esetben a régészet hozta felszínre ezeket a maradványokat, vagy bizonyította, hogy modern épületekben is rejtőznek még török kori részletek. A magyar műemlékvédelem és a régészeti kutatás nemzetközi összefüggésben is fontos eredménye, hogy számos emléket megőrzött, feltárt, vagy legalább dokumentált. Különösen az írott források elemzésével összekapcsolt épületrégészeti-műemléki feltárások jelentettek fontos előrelépést. Ez természetesen nemcsak a fürdőkre vonatkozik, hanem a vizsgált korszak más jellemző épületeire, a dzsámikra, minaretekre és türbékre is.

A Magyarországon több évtizeddel ezelőtt lendületet vett oszmán-török régészet vizsgálódásainak újabb lökést adott, hogy az elmúlt bő egy évtizedben számos fontos fürdőépület felújítására és ezen keresztül régészeti feltárására került sor. Ez egyben arra is lehetőséget ad, hogy összefoglaljuk mindazt a tudást, amelyet a 17. század vége óta felhalmoztak az épületek első felmérői, a műemléki védelmet és felméréseket szorgalmazó építészek és kutatók, a nem csekély nehézséget támasztó írott forrásanyaggal megbirkózó történészek generációi és a régészeti ásatások szakemberei. A magyar régészeti örökséget bemutató könyvsorozatunk szerkesztőinek ezért esett erre a témára a választása. Az emléktárhely kitűnően megjeleníti, miként lehet egy épület egyszerre örökségünk kiemelkedő emléke és a mai hétköznapi élet része. A fürdők ismertetése azonban nemcsak a rájuk vonatkozó főbb történelmi adatok, építészeti jellemzők és az ásatások során előkerült jelenségek leírását jelenti, hanem olyan összefüggésekre is rávilágít, amelyek ennek a történelmi periódusnak számos jellemző vonását illusztrálják.

A Sorozatszerkesztők